

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЙНО-ЦІННІСНОЇ ОСНОВИ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ

В. В. М'яленко, м. Київ

Представлено результати емпіричного дослідження психологічних особливостей вибору професії батьками та їхніми дітьми. Виокремлено та проаналізовано особливості мотиваційно-ціннісної основи вибору професії респондентами. З'ясовано, що сучасні процеси професійного самовизначення підпорядковані переважно феноменам соціальної та економічної адаптації. Неврахування суб'єктом імпліцитних моделей самореалізації визначено як чинник, котрий ускладнює самоздійснення людини. Показано, що, будучи неспроможною відмінити або призупинити процес самореалізації, особа часто-густо вдається до арсеналу механізмів захисту, через що не має змоги усвідомлено проживати своє життя і бути в ньому відповідальним суб'єктом. Мотиваційно-ціннісну основу вибору професії проаналізовано як тло, на яке проекуються внутрішньоособистісні проблеми та батьківські приписи і заповіді. За найбільш небезпечні сценарії професійного розвитку визнано ситуації проживання неопрацьованої частини проблеми або травми, яка проекується відтак на професійне поле особистості.

Ключові слова: мотивація, вибір професії, мотиваційно-ціннісна основа вибору професії.

Проблема. Вибір професії є доволі складним процесом, який детермінує ціла низка чинників: соціальні впливи (ЗМК, престиж, мода тощо), батьківські сценарії та настановлення, індивідуальні потяги. Тому ідея локусу мотивації (внутрішньої і зовнішньої) професійної діяльності, яка була сформована ще в 70-х роках минулого століття Е. Дісі і Р. Раяном, видається нам досить актуальною. Розвиваючи уявлення про внутрішню мотивацію, Дісі спочатку використовував два види відчуттів, виділених Р. Уайтом і Р. Чармсом, – відчуття компетентності і відчуття самодетермінації. Відчуття компетентності – це відчуття всієї повноти своїх можливостей, відчуття себе професіоналом у своїй сфері. Відчуття самодетермінації – це усвідомлення себе (і лише себе) причиною своїх дій [1, р. 232].

Е. Дісі довів, що кожен індивід хоче відчувати себе компетентним і самодетермінованим, – це базові потреби людини. Задоволення цих потреб у професійній діяльності приводить до формування внутрішньої мотивації. На переконання дослідника, для того щоб досягти стану стійкого психологічного благополуччя, людина має задовольняти свої базові потреби і жити відповідно до внутрішніх цінностей [2, р. 74]. Проте поза увагою Дісі і численних його однодумців залишилося питання, як усі зазначені чинники пов'язані з батьківськими мотиваторами, настановами, сценаріями та приписами.

Мета дослідження: виокремити психологічні особливості мотиваційно-ціннісної основи вибору професії батьками та їхніми дітьми.

У своєму емпіричному дослідженні ми скористалися Опитувальником вияву мотивів професійного вибору, який дає змогу визначити вид нав'язаного вибору професії [3, с. 74–95]. За допомогою методики “Рівень співвідношення “цінності” і “доступності” в різних життєвих сферах” О. Б. Фанталової було визначено неузгодженість, дезінтеграцію в мотиваційно-особистісній сфері, ступінь незадоволеності наявною життєвою ситуацією, а також рівень самореалізації, інтегрованості та гармонії [4, с. 17–23].

У дослідженні взяли участь 52 сім'ї. Загалом вибірка охоплювала 104 випробуваних: батьків віком від 45 до 60 років (45 жінок і 7 чоловіків) та дітей віком від 20 до 27 років (41 дівчина та 11 юнаків). Батькам і дітям пропонувався один і той же самий набір тестового матеріалу. Переважання жінок у вибірці дало змогу уточнити психологічні особливості вибору професії саме жінками.

Результатом опитування стала побудова восьмифакторного конструктора, у якому вісім головних компонент є статистично стійкими, а максимальні коефіцієнти факторних навантажень зберігають свою факторну структуру. Сумарна дисперсія за результатами факторного аналізу становила 67%.

Перший фактор (внесок у сумарну дисперсію 13,6%) було визначено як *“Доступність естетичного способу буття – Доступність щасливого сімейного життя”*. Він охоплює такі показники: доступність краси природи та мистецтва (0,86), доступність активного діяльнісного життя (0,78), доступність пізнання (0,54), доступність творчості (0,41), “стадний” вибір професії (0,40), доступність кохання (-0,47), антипрофесія (-0,51), доступність щасливого сімейного життя (-0,83). Цей гетерогенний фактор відображає дві моделі “досягнення” щастя. Відповідно до першої моделі “Доступність естетичного способу буття” особа прагне до краси, активного стилю життя, пізнання і творчості та цінує їх доступність. За естетичною привабливістю такої стратегії, на нашу думку, криються гедоністичні орієнтації, соціально розрекламований спосіб життя, що інтенсивно експлуатують засоби масової комунікації. Такі переваги поєднуються зі “стадним” вибором професії, конформним підпорядкуванням власних інтересів та потреб людини значущій референтній групі. При цьому людина є необізнаною щодо переваг, особливостей обраної професії і не має сформованої мотивації її вибору. Напевно, групу людей, які обирають таку стратегію досягнення щастя, представляє насамперед молодь.

Друга модель репрезентована ціннісним вибором щасливого сімейного життя, духовної та фізичної близькості з коханою людиною. Проте особи з такими сімейними орієнтаціями не здатні до самореалізації

в соціально корисній діяльності і часто тяжіють до антисоціального вибору професії. Для них характерне прагнення задовольнити власні потреби негайно, їх приваблює паразитичний спосіб життя. Ця модель також має гедоністичний відтінок досягання щастя.

Другий фактор (внесок у сумарну дисперсію 11,5%) інтерпретовано як *“Цінність активного цікавого життя – Цінність реалізованості інтимно-особистісної сфери”*. Він об’єднує такі показники: цінність активного діяльнісного життя (0,80), цінність цікавої роботи (0,78), цінність матеріально-забезпеченого життя (0,46), цінність кохання (-0,55), цінність щасливого сімейного життя (-0,57). Позитивний полюс об’єднав цінності активного діяльнісного життя, цікавої роботи та матеріально забезпеченого життя. Це орієнтації переважно честолюбних, прагматичних, цілеспрямованих, амбітних людей. Цей профіль нагадує яппі. Б. Еренрайх зазначає, наприклад, що для яппі характерні передчасний прагматизм, відмова від ідеалізму, інтелектуальна байдужість заради фінансового добробуту. Зазвичай типового яппі описують як холодного, грубого підприємця, який має консервативні погляди і не забиває собі голову зайвими знаннями; він майже не бачить свою родину (або не має її взагалі). Тому абсолютно логічним видається семантичне навантаження від’ємного полюса, який об’єднав цінності щасливого сімейного життя та духовної і фізичної близькості з коханою людиною. На жаль, сфери активної професійної самореалізації та самоздійснення в інтимно-особистісній сфері протистоять одна одній.

Цей двополосний фактор певною мірою схожий на попередній. Відмінність між ними полягає в тому, що перший уособлює доступність обраних сфер, а другий – їхню цінність. Це може свідчити про неузгодженість, дезінтеграцію в мотиваційній сфері, незадоволеність, блокування основних потреб, відчуття дискомфорту і дисгармонії. Доступність та цінність зазначених сфер не збігаються.

До **третього фактору** *“Книжково-предметний мотив вибору професії”* (внесок у сумарну дисперсію 9,9%) увійшли такі показники: книжковий фактор (0,74), предметний вибір (0,64), консультаційний вибір (0,54), династичний вибір (0,52), компенсаційний вибір (0,40). Цей гомогенний фактор об’єднав мотиваційні детермінанти вибору професії. На вибір професії впливає низка чинників: спадковість, індивідуальні особливості, специфічні умови виховання і розвитку особистості, зовнішнє оточення, актуальна ситуація. “Коктейль” детермінант вибору професії третього фактору відображає саме ситуацію псевдовибору. Дитячі, почасти інфантильні, роз’єднані уявлення про професію підсилені цікавістю особистості до певного навчального предмета і “присмачені” нав’язаною рекомендацією авторитетного консультанта. Крім того, оптант був змушений враховувати батьківські настанови, аби продовжити професійні традиції сім’ї. Таким чином особі вдалося зменшити силу сімейного тиску та власних переживань щодо “правильності” обраної професії. Людина

задовольнила референтне оточення, вимоги сім'ї, свої квазіпотреби і навіть компенсувала якості, яких їй бракує, але абсолютно проігнорувала власну самість.

Четвертий фактор “Вільний вибір професії” (внесок у сумарну дисперсію 8,3%) містить показники: вільний вибір професії (0,69), цінність упевненості в собі (0,62), доступність здоров'я (0,55), цінність любові (0,53). Вільний вибір професійної сфери поєднується з цінністю упевненості в собі. Для того щоб самореалізуватись, враховуючи власні потреби та запити соціуму, потрібно “чути” і поважати себе та власні вибори. Сукупність таких індикаторів, на нашу думку, вказує психологічно здорову людину. Адже той, хто “чує” свою душу, добре розуміє власне тіло, меншою мірою схильний до будь-яких хвороб. Саме така особа цінує здоров'я, усвідомлено або неусвідомлено сприймає його як важливий ресурс. Ціннісну сферу такого опанта характеризує також цінність любові. Можливо, усвідомлення сили, яка “рухає сонцем і світилами”, є індикатором розуміння власних потреб, на противагу квазіпотреbam, як їх розумів К. Левін. За його спостереженнями, квазіпотреби не мають реального потенціалу для здійснення перетворень. Отже, індикатори четвертого фактору утримують конструктивний потенціал перетворень і відображають справжні потяги, вибори вільної людини.

До **п'ятого фактору** “Цінність і доступність творчої роботи” (внесок у сумарну дисперсію 7,2%) належать показники: цінність творчості (0,72), доступність цікавої роботи (0,41), цінність свободи як незалежності в діях та вчинках (0,40), цінність здоров'я (-0,76). Цей фактор відображає умови реалізації творчого потенціалу в професійній діяльності людини. Такими важливими умовами є поцінування творчого самоздійснення людини, можливість працювати на цікавій роботі та визнання свободи власного вибору в процесі самореалізації. Свобода – також важливий системний чинник творчої реалізації. Принцип свободи творчості досить складно і неоднозначно пов'язаний із суспільною мораллю, релігією і державною політикою, зокрема з принципом терпимості (згадаймо історію творів С. Руссді). М. О. Бердяєв наголошував на тому, що творчість невідривна від свободи. Лише вільна людина може творити. З необхідності народжується лише еволюція, творчість же народжується зі свободи. Саме тому врахування у творчому процесі свободи є, на нашу думку, показником його істинності, правдивості, щирості.

Від'ємний полюс фактору утримує лише один індикатор – “цінність здоров'я”, тому цей фактор не можна визначити як двополюсний. Проте можна виокремити певну тенденцію, за якою респонденти, котрі усвідомлено та цілеспрямовано віддають перевагу творчості, відмовляються від цінності здоров'я.

Шостий фактор “Доступність свободи – Доступність матеріально забезпеченого життя” (внесок у сумарну дисперсію 6,1%) охоплює показники: доступність свободи як незалежності в діях та вчинках (0,70),

цінність краси природи та мистецтва (0,52), ситуаційно-прагматичний вибір професії (0,45), батьківські сценарії вибору професії (0,43), доступність упевненості в собі (0,40), доступність хороших та вірних друзів (-0,40), доступність матеріально-забезпеченого життя (-0,52).

Розуміння та переживання свободи сучасними українцями має певний естетичний відтінок та поєднується з поцінуванням краси природи і мистецтва. У виборі поля професійної діяльності такі респонденти орієнтуються на рейтинг професії. Як правило, ще в шкільному віці прагматичні опантани свідомо схиляються до вибору престижної вигідної професії, яку активно рекламують ЗМК.

Автори методики “Опитувальник вияву мотивів професійного вибору” зазначають, що вибір професії не за потягом, а з корисливих розрахунків можна порівняти з одруженням за розрахунком, яке рано чи пізно закінчується розлученням, убивством або самогубством одного з подружжя. Прагматичний вибір професії опантом підтримується, а найчастіше приймається, під тиском батьків. Згідно з розумінням Е. Берна, у таких випадках дитина програмується на виконання батьківського сценарію, основою якого є їхній життєвий досвід, поєднаний з їхніми можливостями або траєкторією не зреалізованого ними професійного шляху. Тобто батьки намагаються задовольнити нереалізовані професійні амбіції за рахунок дитини. Можливо, саме тягар батьківських настанов спонукає таких респондентів бути впевненими в собі і вільними від внутрішніх суперечностей та сумнівів. Добре видно при цьому глибинний конфлікт мотиваційного ядра такого вибору. Людина відчуває дихання свободи, вважає, що робить незалежний вибір. Проте її вибір при цьому поєднується з батьківськими сценаріями та ситуаційно-прагматичним мотивом вибору. Звичайно, батьківські сценарії можуть містити конструктивну детермінанту або на певному етапі життя людина все ж таки прийде до переоцінки колишніх цінностей та змінить траєкторії особистісного і професійного розвитку.

Від’ємний полюс шостого фактору визначено як “доступність матеріально забезпеченого життя”. Вибору свободи “протистоїть” доступність матеріально забезпеченого життя – або вільний, або багатий. Безумовно, така дихотомія спровокована мікро- та макросоціальним контекстом, у якому формуються професійні переваги. Мікроконтекст продукується сімейним оточенням та батьківськими настановами, макроконтекст зумовлений соціальними впливами. Комфорт матеріально забезпеченого життя поєднується з доступністю хороших і вірних друзів. Багатство, достаток, як правило, є ознакою високого соціального статусу, порівняно, наприклад, з бідними. Напевно, поєднання таких ознак свідчить про прагнення людини відповідати соціальним стандартам та бути прийнятним своїм оточенням.

Сьомий фактор дістав назву “Уникання професійного вибору” (внесок у сумарну дисперсію 5,4%). Він містить такі показники:

соціально-інфраструктурний вибір професії (0,75), інфантильний вибір професії (0,72), стадний професійний вибір (0,40). Цей фактор охоплює ймовірнісний набір ознак, які виказують відсутність відповідального самостійного вибору професійного шляху зрілою особистістю. Соціально-інфраструктурний вибір передбачає впливи “виробничої необхідності” та специфіку соціально-економічного розвитку регіону. Розвиток соціальної інфраструктури залежить від ефективності виробництва та географічних факторів і визначає діапазон професійних виборів жителів залежно від виробничих потреб та різноманітності наявних вакансій. Регіональна кадрова політика традиційно спрямована на залучення і навчання робочої сили, яка профілюється переважно за масовими спеціальностями: токар, фрезерувальник, слюсар, тесля тощо. Держава зацікавлена в тому, щоб заповнити наявні робочі місця в непрестижних, низькооплачуваних і трудомістких сферах виробництва та сільському господарстві, тому права і свободи конкретної особи майже легітимно пригнічуються, адже держава навіть із демократичною структурою управління не втрачає своєї функції як апарат насилля. Інфантильна особа, яка не утруднює себе пошуком інформації про майбутню професію, не має бажання та готовності до професійного самовизначення, виявляється чутливою до такого соціально-інфраструктурного тиску.

Л. Зонді стверджує, що вибір професії – це вибір долі. Проте не кожна людина здатна здійснити вибір, адже він вимагає від неї достатньої особистісної зрілості, життєвого досвіду та вчинкової самостійності. До причин, які можуть зумовлювати професійну незрілість особи, слід віднести: особистісну незрілість, батьківський пресинг, фальстарт у професію, низьку самооцінку, страх і лінощі, недостатню поінформованість про світ професій.

Наведений вище “психологічний” портрет може призводити до “стадного”, конформного вибору професійного поля під впливом значущої референтної групи, модних соціальних штампів, які продукують ЗМК. Уникаючи професійного вибору, людина насправді відвертається від власного життя, розвитку, ігнорує власну самотність, обростає ілюзіями, психологічними захистами, тобто вона не живе, а псевдоіснує. Така людина відчуває себе, напевно, відторгнутою соціумом. Відтак подолання самотності відбувається шляхом пошуку комфорту через зближення з іншими, навіть за рахунок придушення або ігнорування людиною своєї самотності.

До **восьмого фактору** “Батьківські настанови щодо вибору професії – Цінність дружнього оточення” (внесок у сумарну дисперсію 5,1%) належать показники: батьківський заповіт (0,74), цінність пізнання (0,43), телевізійний фактор вибору професії (-0,39), цінність наявності хороших і вірних друзів (-0,56). Цей фактор презентує модель професійної самореалізації людини з урахуванням професійних традицій предків. Така модель, звісно, могла б стати умовою цілісного професійного та особисті-

сного самоздійснення. Батьківський заповіт реалізується через сильну психологічну травму, отриману в дитячому або підлітковому віці. Часто вона пов'язана зі смертю близької людини та обумовлена почуттям обов'язку та провини перед нею. Цей варіант вибору можна вважати різновидом батьківського сценарію (батьківського програмування). Як правило, опант обирає професії, у яких рятують (лікар) або захищають (міліціонер, пожежник) і які спричинені травматичною ситуацією дитинства та водночас не пов'язані з глибинною ситуацією реального вибору особистості, її інтересами, здібностями і талантами. Такі усвідомлювані, але слабо відрефлексовані вибори поєднуються з цінністю пізнання. Респонденти зорієнтовані на отримання нових знань та оволодіння потрібними навичками.

Від'ємний полюс цього фактору відображає зорієнтованість молоді людини на запити її близького оточення та соціальні стереотипи, які тиражуються мас-медіа, зокрема телебаченням. Значущість соціального впливу, стандарти та еталони заглушують тихий голос самості цієї молоді людини, а отже, спотворюють її особистий вектор розвитку, перетворюючи його в магістраль соціально схвалюваних досягнень. Напевно, людина, яка робить такий вибір, насправді намагається подолати самотійність, прагнучи віднайти комфорт у зближенні з іншими. Імовірно, бути самотньою і неприйнятною в соціумі для такої людини страшно і болісно. А для того, щоб природно "чути" власну самість та йти за її покликом, потрібно мати такий досвід, який зазвичай людина набуває в батьківській родині. Не маючи такого досвіду, людина найчастіше просто прагне, щоб її любили, й обирає такі шляхи, які вона здатна інтуїтивно розгледіти. На нашу думку, цей фактор відображає ідею соціального впливу значущих інших. Позитивний полюс уособлює батьківський вплив, а від'ємний – вплив друзів і мас-медіа.

Висновки. Отже, за результатами факторного аналізу було визначено структуру мотиваційно-ціннісної основи вибору професії, яку складають такі фактори: "Доступність естетичного способу буття – Доступність щасливого сімейного життя"; "Цінність активного цікавого життя – Цінність реалізованості інтимно-особистісної сфери"; "Книжково-предметний мотив вибору професії"; "Вільний вибір професії"; "Цінність і доступність творчої роботи"; "Доступність свободи – Доступність матеріально забезпеченого життя"; "Уникання професійного вибору"; "Батьківські настанови щодо вибору професії – Цінність дружнього оточення".

Процеси професійної самореалізації підпорядковані зовнішнім і внутрішнім впливам. Під зовнішніми впливами слід розуміти запити соціуму у вигляді престижності професії, модного стилю життя, специфіки соціально-економічного розвитку регіону тощо, під внутрішніми – усвідомлювані і/або неусвідомлювані переваги власне особи, внутрішньоособистісні або міжособові нерозв'язані проблеми або конфлікти, які проєкуються на професійну сферу, сімейні сценарії тощо. Професійний

вибір окремої людини являє собою індивідуальний “коктейль” із власних переваг та соціальних впливів. На нашу думку, найбільш небезпечними сценаріями професійного розвитку є ситуації проживання неопрацьованої частини проблеми або травми, яка проекується на професійне поле особистості. Мотиваційно-ціннісну основу вибору професії можна розглядати як тло, на яке проекуються внутрішньоособистісні проблеми та батьківські заповіді.

Прикметно, що сучасні процеси професійного самовизначення зумовлені значною мірою феноменами соціальної та економічної адаптації. Неврахування суб’єктом імпліцитних моделей самореалізації ускладнює його самоздійснення як особистості. Будучи неспроможною відмінити або зупинити процес, особа вдається відтак до арсеналу механізмів захисту, через що часто не має змоги усвідомлено проживати своє життя і бути в ньому відповідальним суб’єктом. Здатність бути собою і йти за власним покликанням вимагає від людини значної мужності і справжньої зрілості.

Література

1. *Deci E. L.* The what and why of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior / E. L. Deci, R. M. Ryan // *Psychological Inquiry*. – 2000. – № 11. – P. 227–268.
2. *Ryan R. M.* Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being / R. M. Ryan, R. M. Ryan // *American Psychologist*. – 2000. – № 55. – P. 68–78.
3. Диагностика профессионального самоопределения : учеб.-метод. пособие / сост. Я. С. Сунцова. Ч. 2. – Ижевск : Удмуртский ун-т, 2011. – 142 с.
4. *Фанталова Е. Б.* Диагностика и психотерапия внутреннего конфликта / Е. Б. Фанталова. – Самара : БАХРАХ-М, 2001. – 128 с.

Reference

1. Deci, E. L. and Ryan, R. M. (2000). The what and why of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry*, 11, 227–268.
2. Ryan, R. M. and Deci, E. L. (2000). Self-determination theory and the facilitation of intrinsic motivation, social development, and well-being. *American Psychologist*, 55, 68–78.
3. Suntsova, Ya. (2011). *Diagnostika professionalnogo samoopredeleniya* [Diagnostics of professional self-determination]. Part 2. Izhevsk: Udmurte university (rus).
4. Fantalova, E. B. (2001). *Diagnostika i psihoterapiya vnutrennego konflikta* [Diagnostics and psychotherapy of the inner conflict]. Samara: BAHRAH-M (rus).

Мяленко В. В. Психологические особенности мотивационно-ценностной основы выбора профессии

Представлены результаты эмпирического исследования психологических особенностей выбора профессии родителями и их детьми. Выделены и проанализированы особенности мотивационно-ценностной основы выбора профессии респондентами. Установлено, что современные процессы профессионального самоопределения подчинены преимущественно феноменам социальной и эконо-

мической адаптации. Неучтение субъектом имплицитных моделей самореализации определено как фактор, усложняющий самоосуществление человека. Показано, что, не имея возможности отменить или приостановить процесс самореализации, субъект часто прибегает к арсеналу механизмов защиты, из-за чего не может осознанно проживать свою жизнь и быть в ней ответственным субъектом. Мотивационно-ценностная основа выбора профессии проанализирована как фон, на который проецируются внутрилличностные проблемы и родительские предписания и заветы. Как наиболее опасные элементы профессионального развития выделены ситуации проживания непроработанной части проблемы или травмы, которая далее проецируется на профессиональное поле личности.

Ключевые слова: мотивация выбора профессии, мотивационно-ценностная основа выбора профессии.

Mialenko V. V. Psychological peculiarities of the motivational-value choice of profession

The article contains findings of the empirical research of psychological peculiarities of the choice of profession by parents and their children. The survey resulted in identifying and analyzing specific features of the motivational-value basis for the choice of profession by the respondents. Modern processes of professional self-determination are predominantly subordinate to the phenomena of social and economic adaptation. Individual's self-actualization is complicated by subject's ignoring the implicit models of self-realization. Being unable to cancel or stop the process the subject relies on the arsenal of defense mechanisms, which quite often do not allow one to live his or her life consciously and to be a responsible subject in it. We analyze motivational-value basis of the choice of profession as the background at which intrapersonal problems and parents' will are projected. The most dangerous elements of the professional development are situations of living through the unprocessed "part" of the problem or injury, which is projected at the professional sphere of an individual.

Key words: motivation of the choice of profession, motivational-value basis of the choice of profession.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПОЛІТИЧНОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА

Т. В. Дмитрова, м. Вінниця

Проаналізовано результати емпіричного дослідження політичної соціалізації українських студентів. Вивчалось їхнє ставлення до політичних подій у нашій країні, особиста участь у цих подіях. Визначено особливості політичної соціалізації студентів, їхніх ціннісних політичних орієнтацій. Аналіз ступеня актуалізації політичних цінностей у структурі свідомості студентів дав змогу зробити висновок про переважання вибору політично забарвлених ціннісних орієнтацій на емоційному рівні ("подобається"), зменшення інтенсивності їхнього прояву на когнітивному ("важливо") та незначну представленість на дієво-практичному рівні ("реалізую, роблю це зараз"), про що свідчать дані як первинного статистичного аналізу, так і факторного. При цьому найбільш значущими цінностями виявилися не ті,